

I.

Ingång och utgång

DET FÖRSTA ÄR att ge sig av. Nej, inte det allra första, för något föregås alltid av någonting annat. Här är det döden, förstås. Pesten. Att i en hast som också är en sorts märklig stillhet – där händerna vet precis vad de ska göra – packa sina förnödenheter, hänga hans mantel med det dyrbara spännet över axlarna och därefter gå.

Dörren stängd bakom henne. Där inne finns ännu värme kvar från härden. Vem ska den nu värma? Ingen? Någonsin? Hon vet inte, men stänger ändå. Dörrar ska inte lämnas öppna, inte om vintern, inte i sommarhettan, och inte heller nu i vårens sista kyla.

Skorna är fyllda med halm.

Nu går hon.

Det är inte säkert att hon vet vilket år det är, kanske har hon aldrig haft anledning att hålla reda på åren? Men det är ungefär 1350. En större exakthet än så behövs inte.

Falsterbo

MARKNADEN KALLAS FÖR sillmarknad, men det är förstås inte bara fisk som byter ägare. Allting kan köpas eller säljas, som det brukar heta. Kanske är det sant. Kanske finns det vissa begränsningar, men säkert ganska få. Dock är det inte mycket av det här som intresserar henne.

Här är hon nu: En kvinna i enkel brun klädnad och en mantel som är en mans. Dok över håret, haklin som döljer halsen. En ränsel att bära i. En vandringsstav av rakvuxen hassel, med bark som är slät mot handen. För varje vandrad dag karvar hon ett streck i staven med sin kniv. De är många redan, ska bli mångdubbelt fler. Kommer hon ens att kunna räkna dem? Stegen är långsamma, det kan vara ömma fötter, men det kan också vara försiktighet.

Vad heter hon?

Sigrid skulle hon svara själv, om någon frågade. Det var hennes mors namn. Ett namn hon kunde ha gett till en dotter. Sitt eget har hon gömt, långt långt där inne.

Hit har vägarna burit henne, hon har gått genom dagar och landskap, men inte sett mycket av vare sig vägar eller hus.

Blicken är någon annanstans, den vänder sig bort, in. Inte heller nu vill hon se det hon har framför sig. Men här är hon, hon vet att det finns saker i ränseln som kan bytas mot sådant hon bättre behöver.

Det är lätt att låta sig försvinna på marknaden, bland de olika språk som talas, bland människor som rör sig. Skepp och båtar som lägger till och löper ut.

Landet är ett av de sista att drabbas av pesten, den har dragit från land till land, följt handelsvägar och stigar, frossat i byar och städer. Nu är den här. Eller har den redan dragit förbi? Det går inte att veta säkert. En dag var den här, och nu kan ingen avgöra om den ska stanna för alltid – tills varenda människa dukat under – eller om den kommer att släppa sitt grepp. Man spanar mot himlen som efter att ett oväder bedarrat, men kan inte tolka tecknen.

Byar ligger tomma: ödelagda av pesten eller övergivna i skräck. Djur drar omkring, utsläppta eller förrymda. Några fryser ihjäl, andra fångas in, och blir mat och värme åt någon annan. För en del människor har trots allt överlevt. Bland de tysta ödebyarna finns torp, gårdar, byar, städer som klarat sig. Där finns överlevande. Årstiderna ska växla, arbetet fortsätta.

Just här på marknaden syns inte pesten till. Skriker sig försäljarna hesare än annars? Byter varorna ägare lite snabbare? Men vad annat kan man förvänta sig av människorna, i en tid som denna? För pesten är fortfarande ett faktum. Människor dör ännu: insjuknar hastigt, svullnar, grips av den skräck som följer med sjukdomen. Det är inte över. Det har bara mildrats en aning.

Men handla måste man, och tala, och dricka. Röka sill och jäsa bröd och öl.

Här står en skrumpen och argsint kvinna som säljer fisk, hon ropar med hög röst om rökt och torkad och färsk – nyss uppdragen! – och om dess olika fördelar och inte minst billigheten just nu, och utmärktheten hos just de här fiskarna.

Sigrid stannar till i de starka lukterna: den färska blöta, den torkade matta och den rökta som kittlar i näsan. Fiskegumman ropar vidare, tar knappt notis om henne. Hennes händer är rödfnasiga och tunna, men starka.

Men så tystnar hon och vänder sig hastigt om.

»Ska du ha nåt eller?»

Rösten är lägre nu, fortfarande barsk, men med en annan ton.

Sigrid nickar, håller fram sin ränsel och visar vad hon har att betala med.

Fiskegumman sträcker på nacken och kikar.

»Det duger väl.«

»Bra. Jag vill ha torkad.«

»Då så«, säger gumman och plockar bland fiskarna. Så lyfter hon blicken och säger:

»Du är inte härifrån?»

»Jag är på vandring.«

»Jaha ja. Den rökta blir inte dålig heller, vet du. Men det är klart, den torkade är bra att bära med sig. Väger ingenting. Släng den i en gryta bara. Har du nån gryta?»

Hon hejdar sig och ser på Sigrid, som inte svarar.

»Nå, den går att gnaga på också, förstås.«

Sigrid rycker på axlarna. Det är inte en förolämpning och det verkar gumman begripa.

»Vart ska du då? Långt?» frågar hon medan hon räcker över fisken.

»Så långt jag kan«, säger hon. »Så långt som möjligt.«

Det halkar ur henne bara, det är det hon har gått och tänkt,

mässat nästan, inom sig. Men inte haft för avsikt att säga högt, kanske. Nu hänger orden där i luften mellan dem. Gumman betraktar henne med sin skarpa blick.

»Så pass? Ska du med sillabåtarna då? För det är inte norrut du är på väg?«

Hon skakar på huvudet och gumman fortsätter:

»Gubben min fiskar, han vet vilka båtar som går. Det är en hel hopper av dom som dött, men dom som är kvar åker ut som vanligt. Och en del av dom går ända till Danzig, det är väl så långt du kommer, skulle jag tro. Om det nu är ditåt du tänkt dig. Du får väl erbjuda dom nåt betalt, bara.«

Och så på nytt en granskande blick. Den får Sigrid att känna sig som en ung flicka.

»Jag har fler skinn«, säger hon.

Ser gumman lättad ut? Vad finns det för anledning för henne att bekymra sig? Vanlig hederlig anständighet förstås. Medmänsklighet. Något sådant som *systerskap* är förstås vanskligt att tala om, men en vag känsla kan väl finnas. Av att det är bättre att ha annat än sig själv att betala med.

Så rör hon sig här på marknaden. Tömmer ränseln på det som kan säljas: skinnen från snarade harar, fint skiftande i vinterdräktens vita. Ett par skor, knappt slitna. Rökt fårbog, för tung för att bära med sig, men stor nog att byta mot annat.

Någon jungfru är hon inte, det syns på kropp och ansikte och händer. Husfru snarare, hon bär enkla kläder under manteln, men hela. Hon verkar redig, varken skräckslagen eller alltför utmattad. Men det är någonting långsamt över allt hon gör, som om hon vore bedövad.

Sillabåt

CH DÄR TAR landet slut och här tar havet vid. Det är mörkgrått och skummande, hela tiden i rörelse. Hon har aldrig sett havet förr, det är en främmande kraft. Opålitligt? Skrämmande? Vackert? Det tycks vara allting på samma gång, när hon ser på det och försöker bestämma dess natur. Snart ska hon klättra ombord i en båt som verkar alldeles för liten, alldeles för bräcklig.

Men skepparen och de andra är vana, oberörda, bredbent lugna inför vågorna. De brukar oftast ge sig ut för att fiska, men nu ska de göra en längre resa. De har varit både fiskare och handelsmän i generationer här i bygden. En pest ändrar inte på sådant. Får de en passagerare som kan betala för sig så är de inte de som klagar. Bara hon sitter ner i båten och håller tyst. Och kräks över relingen och inte innanför om så skulle vara.

Hon håller ränseln i famnen, sveper manteln om sig och griper med vitnande knogar om vad som finns att hålla sig fast i.

Sedan finns bara:

Havet, vågorna, sjösjukan.
Kräkas, tvivla, frukta.
Och hålla sig kvar, blunda mot den fjärran horisonten, mot
världen i ständig rörelse.

Danzig

HÄR ÄR HON nu, hukar bakom några buskar i utkanten av hamnområdet. Kränger av sig klänning och undersärk. Tar av dok och hätta. Håller en kniv i handen.

Reser sig sedan upp: som ung man, med det ljusbruna håret bart, avskuret strax över axellängd. Med grå hosor och grön kjortel, ett bälte kring midjan. Han håller en fläta i ena handen. Den är lång och tjock och med viss tyngd. Omknuten i ena änden med ett band vävt i blått och grått.

Han går några steg, prövar sin gång, sin hållning, sin kläddräkt. Han drar lite i kjorteln, tar på sig en brun hätta med halvlång strut. Därefter hukar han åter, rullar ihop klänningen och undersärken till bylten att packa ner. Med vandringsstav, mantel och ränsel är det ingen som skulle ta honom för något annat än en ung man.

Flätan håller han i handen, ser på den. Som om den vore någon annans. Som om den innehöll allt det som nu är annorlunda. Var det så enkelt? Att det var i håret och i kläderna det satt? Nu ska han vara den här personen, den här mannen. Nu tar han flätan med sig och går, utan att se sig om.

In i staden går han, bland smala hus och skitlukt och främmande språk. Han går gatan fram, förbi både stora stenhus och små kåkar i trä.

Han tänker på att våga tala med människor, fast han inte kan språket. På vad han ska svara om de ber om hans namn. Men det finns namn han skulle kunna välja. Flera stycken: han vänder dem på tungan, håller dem där, varsamt. För att inte spilla ut allt som de bär med sig.

Han går och rör vid sin hals då och då, det är bart och ovannt att vara utan doket. Benen ser smala och främmande ut när han tittar ner, fötterna verkar långa och spetsiga. Kjorteln är för stor, men med skärpet kring midjan syns det inte så mycket.

Det är något särskilt han söker, men språket är svårtytt och staden är större än någon han sett förut. Gata efter gata med dessa stenhus intill varandra. Sjukdomen ligger som en dålig lukt över allting. Det är inte en liknelse: lukten av uppkastningar, av lik. Den tjocka sötsura lukten av död. Han går genom den, känner den, sniffar efter den i luften, tycks följa den som en byracka. Var blir den starkare, var avtar den?

Någon bärs just ut från ett hus, slängs på en vagn och körs bort. Någon annan måste städa. Just här är lukten en stank, slår upp i hans ansikte. Han står och ser på den döde under sitt lakan. För ett ögonblick ser det ut som om han ska sträcka sig fram och dra undan det. Se på den där under? Men han behärskar sig och dröjer inte kvar längre.

En man står och pissar, ena handen om lemman och den andra mot väggen till stöd. Det ångar om urinen och den skarpa lukten slår emot honom när han passerar. Skyndar på stegen och passerar förbi.

Han bär fortfarande flätan i handen, hopsnurrad till en stor

kringla av hår. Det är både mjukt och lite strävt mot fingrarna. Dött.

Det egna håret känns nu lätt, tunt, det faller kring nacken när han vrider på huvudet och han måste gång på gång hålla tillbaka impulsen att sträcka upp handen och röra vid det.

Till slut kommer han sig för att hejda någon, gestikulerar och pekar: *flätan, betalning*? Den andre visar åt vilket håll han ska gå. Rakt fram, höger, höger igen, en smal gata, vänster, ut på ett torg. Allt går att visa med gester och miner.

Han irrar bort sig, tvingas fråga igen, men kommer slutligen rätt.

På torget försiggår en marknadshandel i dödens spår. Allt är glesare och blekare än förr. Stämningen en blandning av dysterhet och hysteri. Fisk och gryn och grönsaker säljs och köps som alltid, men ropen ekar lite ihåligare än vanligt. De gällaste ropen gäller annan näring: medikamenter, förböner, avläter. Och så finns det som på alla marknader sådant som är till salu, men som inte ropas ut. Som måste uppsökas av den intresserade.

Torget är inte stort, men ändå svårt att överblicka. Den unge mannen går ett varv, söker med blicken i myllret.

Framför kyrkan sitter en man i skampåle, med huvudet nedböjt mot både glåpord, spottloskor och annat som slängs på honom. En grupp barn drar runt på torget, kanske är de föräldralösa efter pesten, kanske bara vanliga strykarungar. De står en stund och petar på mannen med var sin pinne, hetsar varandra att våga gå närmare och närmare.

I ett hörn av torget finner till sist den unge mannen det han söker, och håller fram den tjocka flätan, vecklar ut den. Mannen som han gått till ser på honom med lätt skelande blick.

Tar flätan, håller upp den och undersöker den noga. Gnider spetsen mellan tumme och pekfinger. Håller den under näsan ett ögonblick. Låter den falla ut i hela sin längd, mäter med en nött mätsticka.

Han pratar och muttrar, frågar något. De pratar förbi varandra, om någon av dem råkar svara på rätt fråga är det ingen av dem som förstår det. Men det spelar ingen roll, mannen tar håret ändå. Ger några mynt i utbyte. De skramlar i den unge mannens hand, han har knappt sett penningar förut, och absolut inte sådana här. Men nu har han dem, och de kommer att vara till nytta.

Han går därifrån, ut i staden igen, bland människorna.

Just utanför stadsmuren finns det fler som han: vandrande, flyende, tiggande, tigande, pladdrande. De pratar olika språk och dialekter, och samsas just nu kring en eld i en sandig backe ner mot en smal bäck.

De har samlat ihop en blandning av tunna sprakande pinnar, kottar som osar och fuktig ved som mest pyr och avger vit ånga, men lågorna värmer. Och den skimrande pulserande glöden är något att fästa blicken i. Kvällen är kylig. Han håller om mantelns kanter, drar den om sig, men huttrar ändå.

Omkring honom sitter människor och pratar med låga röster, eller fylleskränar på språk han inte begriper. Ett spädbarn gråter, men tröstas innan de där skriken hinner skära rakt in, rakt igenom.

Medan han äter lite bröd och fisk kikar han på de andra, försöker gissa varifrån de kommer, vart de är på väg.

Den där mannen i sliten kjortel och lappade hosor, som äter utan att lyfta blicken. Eller paret där, kvinnan sitter med armen

om en säck som kanske innehåller deras tillhörigheter, allt som finns kvar? Mannen intill henne betraktar människorna runt omkring med munnen slutet och käkarna sammanbitna.

Där är en kvinna omgiven av en hop sovande barn, hon har brett ut sjalar och säckar och allt vad hon har av tyger över dem.

Han vänder bort blicken.

Bakom honom finns ingenting och framför honom finns vägarna vidare. Men nu är det kväll och han är hjälpligt mätt, varm av elden och manteln. Allt fler lägger sig för att sova, hopträngda intill varandra, eller på lagom avstånd.

Han kurar ihop sig i manteln och sover tills gryningskylan och de andras röster väcker honom. Därefter vandrar han vidare.

På väg

HAN FÖLJER VÄGARNÄ som bär söderut. Det är detta som ska bli Europa, men det kallas ännu inte så. Det är furstendömen och provinser. Bortglömda orter, dalsänkor, upptrampade stigar, breda stenslagda vägar. Skogar och fält och numera också tysta ödebyar, odlingar i ofrivillig träda.

Bort vandrar han, hela tiden bort. Vad han har för känsla av riktning eller mål går inte att säga. Vad är världen, hur ser den ut? Ett nät av vägar och stigar, ännu otrampade. Platser som knyts samman, namn som han hört och som har en nästan mytisk klang. Nidaros, Konstantinopel, Jerusalem, Rom.

Landskapet är klätt i vårskrud: friskt nytt gräs, utsprickande löv, visslingar och rop från fåglar. Ändå är det dödens tid, och sjukdomens. En sjukdom som härjat genom alla årstider, ömsom klätt sig i vintergröna kvistar, ömsom i rodnande löv, och nu alltså i en frisk grön krans av blad.

På vägarna syns spåren efter pesten på mängden vandrare som han själv. Här är en böjd man som har packat alla tillhörigheter

på en gnisslande kärra, ömsom skjuter och ömsom drar den med sig. Korgar, säckar, påsar av vackert tyg, en pall med stoppad dyna. Här är en blek och mager stackare som tycks ha gett upp, som sitter vid väggkanten med blicken matt och blank. Här en man med gråsprängt hår under mössan som vandrar raskt framåt, är det en läkekunnig? Eller kanske någon som faktiskt inte är på flykt utan på helt vanlig vandring.

Vart ska alla? Finns det en plan, eller är det en flykt utan mål? Finns det platser att samlas på, där det går att få skydd? Finns det någon räddning?

Här en hoper barn: en gänglig pojke som snart ska bli man, med tre småsyskon i hämlarna. Några tiggarringar som sitter på huk invid vägen med små träskålar framför sig.

Men barnen tittar den unge mannen inte närmare på. Han går förbi, skyndar på sina steg och ser sig inte om.

Mil efter mil av väg lägger han bakom sig, och medan han går så sjunger han. Det är någonting som sker när fötterna finner en takt och en rytm. Melodierna finns där och han nynnade dem, de kan lekas fram, löpa i takt med stegen. Tömmer huvudet på allt annat än verser och omkväden.

I visorna finns kungsgårdar och sjöresor, stall och gröna trädgårdar. Bröllop och död och drömmar. Män med svärd och män till häst. Han sjunger om hertigar, om fostermödrar, lagmän och jungfrur. Han drar sig till minnes texterna och där han inte minns hittar han på, passar in nya ord.

En dag sjunger han också när han stannat, i utkanten av en by där två vägar korsas. Här kommer människor förbi, och han sjunger för dem, fast de inte förstår orden. Hans röst är ljus, den bär honom igenom alla visor han kan, gång på gång.

Någon stannar till och lyssnar, en kvinna med korgen full av brödkakor lägger ett bröd på marken framför honom. En böjd man med snidad käpp och tunt grått hår stannar en stund och lyssnar, nickar långsamt till melodierna, men har ingenting att ge honom när han sjungit färdigt.

Han står kvar, sjunger sig trött i mun och hals, men får fler gåvor av människor som passerar. Två skrynkliga vinteräpplen, ytterligare ett litet bröd, en näve nötter i skålen.

Det ena brödet slukar han med en gång, det andra packar han ner i ränseln tillsammans med äpplena och nötterna.

Samtidigt som vägarna för honom längre och längre bort så sjunger han sig tillbaka. Det är ett annat liv, en annan värld. Sångerna har smak och doft och de sitter i kroppen, djupt inuti bär han dem. De väger ingenting, och ändå känner han deras tyngd i bröstet, i magtrakten.

